

ВІКТОР СТАНІСЛАВОВИЧ СЕЗОНОВ,

кандидат юридичних наук,

Харківський науково-дослідний

експертно-криміналістичний центр МВС України;

 <https://orcid.org/0000-0002-2580-2953>,

e-mail: sv26031985@gmail.com

ГЕНЕЗИС КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ГАЛУЗІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ТЕХНІКИ

Історія фальсифікації різних документів у протиправних цілях супроводжує всю історію людської цивілізації. Про це свідчить еволюція способів документування інформації та пов'язаних із цим способів підробки. Так само й експертиза документів має тривалу історію і є безпосередньо пов'язаною з появою та поширенням писемності. На сучасному етапі розвитку криміналістичних досліджень документів набуло поширення активне використання досягнень різних наук для розкриття закономірностей у галузі криміналістичної техніки та її вдосконалення.

Ключові слова: документ, достовірність документа, експертиза документа, правопорушення, дослідження документа.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Історичні пам'ятки права надають можливість послідовно простежити поступовий розвиток дослідження документів. Не буде перебільшенням сказати, що дослідження документів поряд із судово-медичними дослідженнями – це один з найдавніших видів криміналістичних досліджень. Їх розвиток започаткували судові справи, в яких підробка документів-грамот, чолобитних тощо встановлювалася завдяки дослідженню почерку.

Стан дослідження проблеми

Проблеми розвитку криміналістичного документознавства були предметом досліджень В. Бірюкова, В. Гончаренка, Н. Клименко, В. Коновалової, В. Лисиченка, І. Пирога, М. Салтевського, І. Фрідмана, В. Шепітька, М. Щербаковського та інших вітчизняних науковців. Разом із цим, досліджувались переважно проблеми, що стосуються теорії судової експертизи. Зокрема, науковцями розглядалися питання криміналістичного дослідження паперових грошей (О. Воробей, 2003 р.), основ почеркознавства (А. Дмитренко, Л. Захаріяш, 2004 р.), історичні аспекти розвитку досліджень підроблених документів (В. Лисиченко, В. Липовський, 1998 р.), теоретико-методологічні та праксеологічні засади судових експертиз у кримінальному процесі (М. Щербаковський, 2016 р.), методологічні засади судово-експертних досліджень, вимоги до матеріалів для провадження експертизи (В. Гончаренко,

2005 р.) тощо. Проте дослідження генезису криміналістичного документознавства, без якого є неможливим якісне вдосконалення криміналістичної техніки дослідження документів, у період незалежності України взагалі не проводилось.

Аналіз сучасного стану та перспектив розвитку криміналістичного документознавства ґрунтується на вивченні виникнення, походження та зародження криміналістичних знань стосовно документів. До того ж потребують подальшого розширення й деталізації наявні наукові положення стосовно класифікації досліджень документів та їх характеристик.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є стислий огляд історичних передумов виникнення та розвитку криміналістичного документознавства, яке щодо певних видів досліджень, зокрема дослідження почерку, змістової частини тексту, печаток і штампів, підписів, підроблених грошей тощо, сформувалось у складну сучасну систему, яка є окремою галуззю криміналістичної техніки.

Наукова новизна проблеми

Стаття є однією з перших спроб комплексного історико-правового дослідження генезису криміналістичного документознавства з метою вдосконалення його правових і теоретико-методологічних основ.

Виклад основного матеріалу

З погляду експерта-криміналіста, документ розглядається як один із видів матеріальних носіїв зафіксованої в ньому інформації, яка становить інтерес під час вирішення правових, організаційних, пошукових і пізнавальних завдань у кримінальному судочинстві. З огляду на це надзвичайно актуальним науковим завданням виглядає звернення до історичного аспекту криміналістичного дослідження документів.

Доречно навести енциклопедичне визначення цієї дефініції. Отже, документ (від лат. *documentum* – зразок, свідоцтво, доказ) – це зафіксована на матеріальному носії інформація у вигляді тексту, звукозапису або зображення з реквізитами, що дозволяють її ідентифікувати. У повсякденному житті терміну «документ» притаманна багатозначність, зумовлена тим, що документування охоплює багато сфер діяльності людини. Зокрема, для історика документами є першоджерела, для управлінців – засіб передання інформації, для адміністративних органів – те, що посвідчує особу, а у кримінальному та цивільному судочинстві це один із найважливіших видів доказів.

Достовірність документів вивчалася ще в період раннього середньовіччя. Так, зокрема, в Кодексі Юстиніана (529 р.) вказувалося, що судові спори щодо встановлення справжності документів мали вирішуватися шляхом проведення експертизи.

Раніше за інших на важливість проведення експертизи документів звернули увагу у Франції. У 1570 р. у Парижі виникла корпорація «експертів рукописів». За часів короля Генріха IV у 1595 р. вона отримала спеціальний патент, який надавав їй право безпосередньої участі в розслідуванні як кримінальних, так і цивільних справ. У 1727 р. за наказом короля Людовіка XV ця корпорація була трансформована в особливу академію, що проіснувала до 1792 р. [1, с. 507]. Після її розпуску в буремні революційні часи до експертизи документів почали залучати каліграфів, граверів, літографів і канцеляристів. Французький досвід тією чи іншою мірою використовувався і в інших європейських країнах. Звісно, робота таких «експертів» не виключала помилок і нерідко тільки ускладнювала проведення слідчих дій.

Накопичення спеціальних знань зумовило те, що ще у XVII ст. почали з'являтися перші публікації європейських учених, присвячені дослідженню особливостей почерку. Так, у 1622 р. побачив світ трактат К. Бальді «Як розпізнати лише за одним письмом натуру й властивості автора». У 1637 р. було опубліко-

вано працю Ж. Ровено «Трактат про дослідження Письма», де докладно розглядалися різні способи підробки документів.

В українських землях Великого князівства Литовського, як свідчать джерела, вже на межі XIV–XV ст. у судочинстві були поширені саме письмові акти (грамоти на володіння та користування землею, заповіти, договори позик тощо), яким надавали перевагу порівняно з іншими видами доказів. Різноманітність видів документів у судочинстві дає підстави припустити, що у процесі судового розгляду правопорушень виникала потреба використовувати для їх дослідження спеціальні знання.

Ціла низка науковців-криміналістів указує на те, що для виявлення факту підробки документа чи встановлення його автора суд був змушений залучати обізнаних осіб, а саме піддядих, учителів чистописання, секретарів та ін. Така практика зберігалася до середини XIX століття [2, с. 13]. Крім того, такі дослідження доручали аптекарям та фармацевтам, оскільки необхідно було виявляти сліди речовин, застосованих для зміни записів у документах, їх витравлення і подальшого дописування.

Одне з перших досліджень почерку в Московській державі, згадки про яке збереглися в історичних документах, сталось у 1508 р. Тоді розглядалася судова справа щодо придбання Данилом і Давидом Кемськими у Федора Кемського «вотчини Кадобое і сільця Грідінське» із селами. Коли Федір помер, його дружина Анна Кемська не захотіла передавати куплені села покупцям, тому ті звернулися до суду. Для того щоб підтвердити дійсність угоди, чоловіки надали купчу, написану Федором Кемським власноруч. Натомість захисник інтересів Анни заявив суддям, що купча є піддробкою. Як доказ він подав на розгляд суду інший запис, який, за його твердженням, було зроблено Федором. Судді викликали свідків угоди (послухів), підписи яких також стояли на купчій. Один із них теж подав документ, складений Федором. За рішенням суддів було проведено порівняння почерків спірної купчої і поданих рукописних зразків [3, с. 19–20]. Зіставлення дозволило з'ясувати, що купча, надана Данилом і Давидом Кемськими, є справжньою, тоді як Анна Кемська понесла покарання за підробку документа.

Якщо ми звернемося до Литовського статуту 1529 р., то можемо знайти згадку про покарання того, хто займається піддробкою великокняжих листів або печаток. За такі дії було передбачено дуже суворе покарання – спалення винуватця живцем на вогнищі. У московському Судебнику 1550 р. також згадується

схожий вид злочину. Як і в Литовському статуті, покаранням була смертна кара [4, с. 18].

Необхідність у проведенні експертиз документів постійно зростала, однак їх рівень довго залишав бажати кращого. На початку XIX ст. у Росії з'являються спеціальні лікарські управи, до компетенції яких було віднесено й дослідження документів, щодо справжності яких виникали питання [5, с. 24]. Проте практика довела не надто високу ефективність здійснених цими управами експертиз. Причини цього були цілком об'єктивними: в управах бракувало кваліфікованих фахівців, необхідного для таких експертиз спорядження тощо. Дедалі актуальнішою ставала проблема пошуку осіб, які б мали достатньо глибокі знання у тих чи інших галузях науки.

Вагоме значення в контексті досліджуваної проблеми має Указ від 31 грудня 1803 р. щодо вдосконалення медичної частини при Медичному департаменті. Він передбачав заснування Медичної ради, яка на той момент за великим рахунком стала першим судово-експертним відділом, створеним з метою надання фахової допомоги органам внутрішніх справ Російської імперії. Згаданий Указ, природно, не регламентував проведення експертиз і досліджень, але архівні документи, які збереглися з тих часів, переконливо свідчать про те, що в Медичній раді проводилися різноманітні дослідження, результати яких використовувалися під час судових засідань. Зокрема, проводилися й графологічні експертизи [6, с. 117]. Таким чином, зазначений Указ можна вважати першим законодавчим документом, який закріплював і регламентував проведення криміналістичних досліджень документів із застосуванням різних засобів і методів. На початку XIX ст. уже були відомі засоби розпізнавання підроблених документів та грошей за допомогою використання різноманітних хімічних реактивів. Зокрема, про це у своїй праці «Поліцейська та судова хімія» писав В. Ремер [7, с. 1].

У 1836 р. з'являється ще один важливий документ – Положення про Медичну раду. У ньому було закріплено алгоритм дослідження різних видів документів у межах як кримінального, так і цивільного процесів [8, с. 26]. Дослідження представлених у документах рукописних записів та підписів на теренах Російської імперії у першій половині XIX ст. здійснювалося в колегіальний спосіб. Колегіальність полягала в тому, що для проведення дослідження, як уже зазначалося вище, залучалися вчителі чистописання, малювання і креслення, а також секретарі столоначальників, власники друкарень і навіть полі-

цейські чини, тобто найбільш грамотні на ті часи люди.

Із середини XIX ст. криміналістичні дослідження набувають більш наукової форми. У Західній Європі піонером у цьому став О. Бертильон, а в Російській імперії – Є. Колоколов, який ще у 1850 р. видав «Правила та форми провадження слідчих дій, складені за Зводом законів». Серед іншого в цій публікації містилися рекомендації щодо виявлення дописок і виправлень у документах (заповітах, купчих) тощо [9, с. 34].

У Зводі законів Російської імперії 1857 р. вказувалося, що розгляд та зіставлення почерків мало здійснюватися за допомогою осіб, обізнаних у тій мові, на якій були написані й підписані документи. Таких осіб призначав суд [10, с. 31]. Державна підтримка надавалася Мануфактурній раді Міністерства фінансів, яка надавала висновки на запити слідчих і судових органів та Експедиції заготовлення державних паперів, де проводилися дослідження щодо справ стосовно підробки грошових знаків, монет і цінних паперів.

Істотно підштовхнула вдосконалення криміналістичного дослідження документів в українських землях судова реформа 1864 р., яка покінчила з теорією формальних доказів. Унаслідок цього зростала наукова цікавість до аналізу і систематизації методів збирання й використання непрямих доказів.

Статут Кримінального судочинства визначав становище експертизи таким чином (статті 112, 325): «Експерти мають залучатися у тих випадках, коли для точного усвідомлення справи наявні обставини, для вирішення яких необхідні спеціальні знання або досвідченість в науці, мистецтві, ремеслі, промислі або будь-якому занятті». У ст. 326 указувалося, що як експерти могли запрошуватись «лікарі, фармацевти, професори, вчителі, техніки, художники, ремісники, скарбники та особи, які своїми тривалими заняттями з будь-якої служби або частини набули достатнього рівня досвіду» [3, с. 22].

Позитивно на стані криміналістичних досліджень позначилися також успіхи в розвитку наук природничого циклу. Так, свій внесок у криміналістичне дослідження документів зробив і видатний хімік Д. Менделєєв. У його полі зору перебували питання, пов'язані зі спробами відшукати засоби запобігання підробкам чеків та інших цінних паперів, і способи, які б унеможливили знищення штемпелів на поштових і гербових марках [11, с. 44]. Дослідження, що проводилися академіками-хіміками Ю. Фріцше та Н. Зініним, заслужено

повинні вважатися фундаментальною основою для подальшого розвитку повною мірою наукових методів криміналістичної експертизи документів.

З огляду на вказані обставини у другій половині XIX ст. починає з'являтися значно більше праць, присвячених різним аспектам криміналістичної науки. У контексті досліджуваної проблематики найбільший інтерес становить дослідження Є. Буринського «Судова експертиза документів». Науковець був відомий тим, що стояв біля витоків першої на теренах Російської імперії судово-фотографічної лабораторії, заснованої в 1889 р. при Петербурзькому окружному суді [9, с. 36]. Саме його практичний досвід дозволив створити надзвичайно цікаву працю, яка частково і сьогодні не втратила своєї актуальності. Як цілком слушно зауважила дослідниця Н. Шведова, Є. Буринський уперше звернув увагу на документ як на носій комплексу властивостей, що мають значення для встановлення істини стосовно розслідуваної події, – особливостей стилю виконавця рукописного тексту, властивостей підкладки документа, матеріалів письма і впливу на них агресивних факторів та зроблених навмисно змін. У цілому наукова діяльність Є. Буринського заклала методологічну базу не лише для розвитку техніко-криміналістичних досліджень документів, а й судового почеркознавства, випередивши появу судово-почеркознавчої діагностики [12, с. 214].

Принагідно зауважимо, що поява фотографії призвела до істотних якісних змін у методиці дослідження документів. За її допомогою можна було збільшити певний фрагмент документа, створювати фотографічні копії документів, робота з якими дозволяла зберегти цілісність оригіналів, тощо.

Інший дослідник, О. Поповицький, найбільша творча активність яка припала на межу XIX–XX ст., чимало нового привніс у розробку та вдосконалення методик, спрямованих на покращення технічної сторони дослідження документів. Працюючи в Експедиції заготівляння державних паперів, він спромігся вдосконалити судово-фотографічні методи, які застосовувалися під час проведення криміналістичної експертизи документів, а також запропонувати власну класифікацію елементів, які дозволяли встановити особливості почерків різних людей [3, с. 24]. О. Поповицького, крім того, вважають і піонером у справі проведення комплексної судово-технічної експертизи документів.

Природньо, що вітчизняні фахівці ще наприкінці позаминулого століття намагалися

використовувати передові досягнення закордонних спеціалістів. Зокрема, слід згадати про роботу італійця Ч. Ломброзо «Графологія», яка побачила світ у 1895 р. У центрі уваги вченого перебувало дослідження почерку як «дзеркала особистості», що може передати її унікальні особливості. Поява цієї роботи стимулювала розвиток таких галузей криміналістики, як почеркознавство й авторознавство [9, с. 40]. У 1910 р. було опубліковано працю А. Осборна, американського експерта-графолога, «Дослідження документів», у якій велику увагу приділено особливостям почерку та почеркознавчим дослідженням.

У 1912 р. в Росії було видано лекційний курс Р. Рейса «Наукова техніка розслідування злочинів». Чи не найбільше місце в ньому було відведено під дослідження різних аспектів вивчення документів. Наприклад, у розділі «Загальні зауваження щодо дослідження документів» дослідник вказує не лише на потенційні об'єкти дослідження – письмові документи, гроші, печатки, штемпелі тощо, а й на суміжні частини, які теж мають підлягати науково-судовій перевірці, як-то: природа й походження анонімних листів, дешифрування документів і текстів тощо [13, с. 100].

Саме Р. Рейс одним із перших визначив основні напрямки роботи експертів-криміналістів під час дослідження документів: установлення способу зміни первісного змісту документів, однорідності чорнил, якими виконано різні фрагменти документа, визначення часу виконання всього документа і його частин, установлення автентичності походження відбитків печаток і штампів, установлення факту виконання частини тексту «невидимим» чорнилом. Особливу увагу Р. Рейс звертав на дослідження матеріалу, на якому було виготовлено той чи інший документ, – паперу і чорнил різного походження, а наведені ним докладні описи властивостей різних сортів паперу і барвників, а також рекомендації щодо захисту документів від підробки викликають інтерес і в сучасних судових експертів [12, с. 214].

Повертаючись до розгляду розвитку практичної сторони криміналістичного дослідження документів, зауважимо, що протягом 1912–1913 рр. у Санкт-Петербурзі, Москві, Києві й Одесі були засновані кабінети і лабораторії з метою проведення тих чи інших судових експертиз [1, с. 508]. У переважній більшості випадків їх працівники вже мали достатньо високий рівень професійної підготовки, який дозволяв їм здійснювати експертизи різного характеру. На цьому етапі одним з основних

методів дослідження документів стала фотографія. З її допомогою виявлялися підчищення та вискоблювання, а також хімічна чи інша підготовка паперу або тексту документа для підробки, дослідження стану волокон паперу, будови чорнильних штрихів, порівняння почерків тощо.

За радянських часів через те, що нова влада намагалася відмовитися від будь-якої спадкоємності з попередньою епохою, було ліквідовано криміналістичні заклади й лабораторії, що завдало суттєвої шкоди криміналістичному дослідженню документів.

Становлення радянської криміналістичної науки вимагало часу. Кабінети і лабораторії, створені в дореволюційні часи, здебільшого не пережили лихоліття Громадянської війни та були розграбовані. Проте нова влада добре усвідомлювала важливість таких установ у контексті успішного протистояння злочинності, хвиля якої на початку 1920-х років фактично захлиснула республіку. Із цього приводу влітку 1923 р. з'явилася Інструкція НКЮ УСРР, у якій, зокрема, йшлося: «В найкоротші терміни відновити у республіці роботу кабінетів науково-судової експертизи з метою... здійснення всебічного дослідження документів, печаток, штампів, шрифтів, грошових знаків ...» [14, с. 50–51]. Уже у вересні 1923 р. було відновлено роботу Харківського кабінету науково-судової експертизи. Відтоді розпочинається новий етап українських судово-експертних установ, на які було покладено й функцію криміналістичного дослідження документів.

Наприкінці 1925 р. кабінети були перетворені на інститути науково-судової експертизи. Структура і порядок їх діяльності знайшли своє відображення у спеціальному розділі Положення про судоустрій УСРР, ухваленого на другій сесії ВУЦВК ІХ скликання [15, с. 533].

На новому етапі досліджуваної проблематиці достатньо багато уваги було приділено І. Якимовим у першому радянському підручнику з криміналістики «Криміналістика. Керівництво з кримінальної техніки і тактики». Харківським кабінетом науково-судової експертизи під керівництвом М. Бокаріуса було підготовлено практичний посібник «До огляду, виїмки, вибору, зберігання і передання письмових документів і відбирання зразків почерку». У 1940 р. було видано монографію А. Вінберга «Криміналістична експертиза письма», де було закладено основи сучасної експертизи почерків.

Невдовзі після завершення війни, у 1949 р., побачило світ дослідження М. Терзієва та А. Ейсмана «Вступ до криміналістичного дослідження документів» [16]. Воно є особливо

цінним завдяки розгорнутому аналізу застосування фотографічних методів у дослідженні документів. Також саме в цій праці авторами вперше було використано термін «технічна експертиза документів». У ній були окремо розглянуто трактування поняття «документ» у криміналістиці та систему криміналістичного дослідження документів. Спеціальну главу було відведено під криміналістичний огляд документів. Зазначимо, що згадані автори розглядали експертизу письма («графічну експертизу») як складову системи криміналістичного дослідження документів [3, с. 26]. Запропоновані ними класифікації об'єктів і завдань дослідження документів і сьогодні зберігають своє наукове та практичне значення.

Теорія постійно доповнювалася практикою. Так, Б. Киричинський став піонером упровадження в експертну практику інфрачервоних, ультрафіолетових і рентгенівських випромінювань для технічного дослідження документів [9, с. 70]. Запропоновані ним методики дослідження і сьогодні використовуються експертами під час роботи з документами.

Талановитим науковцем-криміналістом Р. Белкіним було досліджено документи, які виконувалися у поліграфічний спосіб. У присвяченій цій проблематиці публікації він докладно розібрав різноманітні аспекти криміналістичного дослідження поліграфічної продукції, що, у свою чергу, заклало фундамент для подальшого розвитку відповідної експертної методики [17, с. 306].

Окремі напрямки судово-технічного дослідження документів протягом 1950–1960-х років також розглядалися А. Гусевим, Е. Мельниковою, Д. Мірським, В. Ніколайчиком та іншими. Науковий доробок цього покоління криміналістів певною мірою вдалося узагальнити українському науковцю В. Лисиченку, який на початку 1970-х років захистив дисертаційне дослідження «Криміналістичне дослідження документів» [18]. Зокрема, і сьогодні, на наш погляд, залишається актуальним висновок ученого про те, що під документом у криміналістиці слід мати на увазі письмовий акт або спеціально виготовлений предмет, на якому за допомогою письма або інших знакових систем зафіксовано (засвідчено) відомості про обставини, що стосуються справи і потребують спеціальних досліджень з метою з'ясування їх доказового значення [19, с. 97].

Отримані науковцями результати знаходили своє практичне застосування в роботі НДІ судових експертиз. Так, у Харківському НДІСЕ виникла наукова школа судового авторознавства, а в Київському НДІСЕ акцент

робився на розробленні сучасних методик криміналістичного дослідження документів.

Наприкінці радянського періоду лідерські позиції у криміналістичному дослідженні документів в УРСР належали київській школі криміналістів. Однією з її представниць була В. Палій, авторка монографії «Криміналістичне дослідження документів, виготовлених на знакодруючих пристроях» [20]. Особливе значення цієї праці полягає в тому, що вона з'явилася під час переходу від класичної методики дослідження документів, виготовлених за допомогою друкарських машин, до якісного нового етапу, пов'язаного з появою перших розробок у сфері дослідження текстів, виконаних за допомогою цифрового друку, тобто принтерів.

У незалежній Україні на провідних ролях залишається Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. Бокаріуса. У його структурі працює лабораторія судово-почеркознавчих досліджень. Її вченими були розроблені фундаментальні методики ідентифікації автора за схожими почерками, виконані з розривом у часі. З початку 2000-х років відбуваються розроблення та постійне вдосконалення програм автоматизованого дослідження рукописних текстів.

Надзвичайно важлива роль належить Лабораторії судово-технічного дослідження документів. У ній, крім вивчення традиційних об'єктів дослідження, виконується експертиза грошових знаків і цінних паперів, розробляються методики розпізнавання підробок. Завдяки роботі цієї лабораторії було розроблено чимало інноваційних методик дослідження матеріалів документів, наприклад, щодо відновлення залитих люмінесцентними розчинами текстів, установлення послідовності нанесення рисок, що перетинаються, метод кольорової трансформації тощо. Тривалий час на чолі лабораторії перебував М. Солтевський [9, с. 73].

На сучасному етапі розвитку криміналістичних досліджень документів набуло поширення активне використання досягнень різ-

них наук для розкриття закономірностей формування письмово-рухових навичок, писемної мови. Зокрема, відбувається вивчення анатомічних характеристик письмово-рухових навичок під час аналізу тих чи інших елементів почерку; фізіологічних процесів, що складають основу управління рухами та відтворюють письмові знаки або їх сполучення.

Окремо досліджується координація рухів у розподілі рукописів відповідно до темпу письма. Шляхом проведення експериментів встановлюються фактори, що впливають на формування писемного мовлення. Беруться до уваги внутрішні та зовнішні чинники, які дозволяють реконструювати психофізіологічні особливості особи, яка писала документ, без чого встановлення його авторства є вкрай проблематичним. Дані фізіології та психології допомагають у процесі обґрунтування стійкості елементів почерку і проведенні паралелей між психофізіологічними характеристиками особи та певними графічними ознаками.

Висновок

Таким чином, криміналістичне дослідження документів пододало достатньо довгий шлях історичної еволюції. У своєму сучасному вигляді воно склалося у другій половині ХХ століття завдяки поєднанню теоретичних положень та спеціальних методів, запозичених із природничих і технічних наук. Це дозволило максимально точно визначати технічні особливості виготовлення того чи іншого документа або його частини, ототожнюючи використані при цьому засоби та матеріали.

З огляду на набутий історичний досвід, сучасні криміналістичні дослідження можна поділити на три категорії: 1) почеркознавчі, де основною метою є встановлення виконавця документа; 2) авторознавчі – з'ясування авторства тексту документа; 3) техніко-криміналістичні, які дозволяють достеменно встановити решту складових елементів, притаманних документу.

Список бібліографічних посилань

1. Трегубов С. Судебная экспертиза документов (современное ее положение). *Закон и Суд: Вестник Русского юридического общества*. 1930. № 16. С. 507–510.
2. Бикмаева Н. Историко-криминалистические тенденции развития судебной экспертизы и судебных экспертных учреждений России (XIX – конец XX века) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Н. Новгород, 2006. 29 с.
3. Россинская Е., Зинин А. История становления и развития института судебной экспертизы в России. *Вестник Университета им. О. Е. Кутафина*. 2015. № 12. С. 18–37.
4. Россинская Е. Профессия эксперт. Введение в юридическую специальность. М. : Юрист, 1999. 192 с.
5. Крылов И. Избранные труды по криминалистике. СПб. : Юрид. ф-т СПбГУ, 2006. 998 с.

6. Харичкина И. Экспертно-криминалистической службе в системе МВД 100 лет. *Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: «Право»*. 2019. Т. 19, № 2. С. 117–122.
7. Ремер В. Полицейская и судебная химия : в 2 ч. / пер. С. Гаевского. СПб. : Медицинская тип., 1818. Ч. 2: Судебная химия. 512 с.
8. Лавров В. Криминалистическая экспертиза: возникновение, становление и тенденции развития. М. : ЮИМВДРФ, 1994. 123 с.
9. Критерієм істини є досвід. Літопис Експертної служби Харківщини / МВС України, Наук.-дослід. експерт.-криміналіст. центр ; редкол.: С. М. Шелепкина, С. І. Перлін, С. О. Шевцов та ін. Харків, 2010. 280 с.
10. Крылов И. Судебная экспертиза в уголовном процессе. Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1963. 213 с.
11. Криминалистическая экспертиза: возникновение, становление и тенденции развития / под ред. В. П. Лаврова. М. : Юрид. ин-т МВД РФ, 1994. 231 с.
12. Шведова Н. Криминалистическое исследование документов: ретроспективный анализ и современное состояние. *Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2015. № 1. С. 212–218.
13. Рейсс Р. Научная техника расследования преступлений : курс лекций, прочтенных в г. Лозанне профессором Рейссом чинам русского судебного ведомства летом 1911 года / под ред. С. Трегубова. СПб. : Сенатская тип., 1912. 178 с.
14. *Бюллетень НКЮ УССР*. 1923. № 47–48. С. 50–51.
15. Дереча Л. История развития судебно-экспертных учреждений. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2013. Вип. 1. С. 527–538.
16. Терзиев Н., Эйман А. Введение в криминалистическое исследование документов. Ч. 1 / под ред. Л. П. Рассказова. М. : Изд-во Акад. архитектуры СССР, 1949. 124 с.
17. Белкин Р. История отечественной криминалистики. М. : Норма, 1999. 496 с.
18. Лисиченко В. Криминалистическое исследование документов: правовые и методологические проблемы : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Киев, 1974. 233 с.
19. Попович І. Плюралізм думок щодо поняття документу у криміналістиці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2011. Вип. 15. С. 95–98.
20. Палий В. Криминалистическое исследование документов, изготовленных на знакопечатающих устройствах. Киев: РИО МВД УССР, 1989. 196 с.

Надійшла до редколегії 29.06.2020

СЕЗОНОВ В. С. ГЕНЕЗИС КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ ДОКУМЕНТОВ КАК ОТРАСЛИ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ТЕХНИКИ

История фальсификации различных документов в противоправных целях сопровождает всю историю человеческой цивилизации. Об этом свидетельствует эволюция способов документирования информации и связанных с ними способов подделки. Так и экспертиза документов имеет длительную историю и непосредственно связана с появлением и распространением письменности. На современном этапе развития криминалистических исследований документов получило распространение активное использование достижений различных наук для выявления закономерностей соответствующей отрасли криминалистической техники и ее совершенствования.

Ключевые слова: документ, подлинность документа, экспертиза документа, правонарушение, исследование документа.

SEZONOV V. S. THE GENESIS OF FORENSIC RESEARCH OF DOCUMENTS AS THE BRANCH OF FORENSIC TECHNOLOGY

The history of the falsification of various documents for illegal purposes accompanies the entire history of human civilization, so the study of the evolution of methods of documenting information and related methods of forgery is one of the methods of improving forensic knowledge. The examination of documents similarly has a long history and is directly related to the emergence and spread of writing.

At the present stage of development of forensic document research, the achievements of various sciences are actively used to reveal the patterns in the field of forensic technology and its improvement. In particular, the study of the anatomical characteristics of writing and motor skills during the analysis of certain elements of handwriting; physiological processes that form the basis of movement control and reproduce written features or their combinations. The coordination of movements in the distribution of manuscripts according to the pace of writing is separately studied. Factors influencing the formation of written speech are determined by

conducting experiments. Internal and external factors are taken into account, which allow to reconstruct the psycho-physiological features of the person who wrote the document, without which the establishment of its authorship is extremely problematic. Data of physiology and psychology help in the process of substantiating the stability of handwriting elements, drawing parallels between psycho-physiological characteristics of a person and certain graphic features. Considering the acquired historical experience, modern forensic research can be divided into three categories: 1) handwriting, where the main purpose is to establish the executor of the document; 2) auto-research – finding out the authorship of the text of the document; 3) technical and forensic, which allow to accurately establish the remaining components of the document.

Forensic examination of documents has passed a long way in historical evolution. In its modern form, it was developed in the second half of the XX century due to a combination of theoretical principles and special methods borrowed from the natural and technical sciences. It allowed to determine as accurately as possible the technical features of producing a document or its part thereof, identifying the used tools and materials.

Key words: *a document, document authenticity, document examination, an offense, document re-search.*